

САБИРАЊЕ НЕМОГУЋЕГ

Тодор Живаљевић Велички, *Берачи мјесечине*, Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, Никшић 2012

Једна од вјечних и универзалних тема којом се књижевност одувјек бавила јесте јаство. Од када постоји човјек је покушавао да одговори на најбитнија питања свог постојања. У тим трагањима кључно је било питање ко смо, одакле смо и куда идемо. Последње прозно остварење Тодора Живаљевића Величког, *Берачи мјесечине*, такође покушава да одговори на круцијалне егзистенцијалне недоумице.

Подијељено на 33 главе и 112 потпоглавља, овај роман би се по садржини и структури могао одредити као евокативно-дисперзивни роман о одрастању, сазријевању и трагању за сопством. Фабуларно-сижејна окосница врти се око главног јунака Орфеја Виленице који усљед своје лирске преосјетљивости губи битку са реалношћу и доспијева у болницу за менталне болести гдје као један вид психотерапије почиње да води дневник. Претресајући сопствена сјећања од најранијег дјетињства до зрелог доба, у причи о самоспознавању кључно мјесто заузима иделизован лик оца којег главни јунак и није стигао да упозна изгубивши га у раном дјетињству, док је њему контрапунктиран лик мајке, хладан и одбијајући, негативно моделован. Тиме се обликује један вид историјско-породичног идентитета за који ни сам јунак није сигуран колико је сврховит: „Покушавао сам да обновим живот своје породице да бих упознао себе, крећући се уназад, али данас се много шта није дало обновити. Заправо, било је боље заувјек заћутати” (стр. 23). На другој страни, знатан простор дат је највећој његовој љубави, Еуридики, чиме се гради вреднији, емотивни идентитет протагониста, али је и он у крајњем необновљив. Дајући протагонистима имена митских јунака Живаљевић је свјесно активирао асоцијације на чувени љубавни пар којем усуд није био наклоњен, осудивши их на вјечиту раздвојеност. Иако је својом умјетношћу успио да отвори вратнице подземног свијета, Орфеја уништава најбољи дио њега – љубавна чежња која га је првобитно и отпустила на тај пут. У *Берачима мјесечине* главни јунак поред љубави према вољеној Еуридики гаји још једну неизљечиву страст – литературу.

Од најранијег дјетињства, као вид одбране од живота, он бјежи од стварности сакривајући се у снове или у књижевност, и сам тврдећи: „Ако су моја непрестана подсјећања на мит и литературу болест, онда сам неизљечиво болестан, јер, без литературе, као без ваздуха, не могу” (12). Тако долази до трансформације његовог живота у *сјећање на животи* чиме се главни јунак добровољно повлачи у властиту подсвијест одбијајући да се врати тако поражавајућој стварности у којој су, дисовски

речено, „на високо уздигли се сутерени” и гдје царује племе Каријери-ста под патронатом бога Профита. У таквом свијету пјесници умјесто некадашњег поштовања и дивљења наилазе на поругу и подсмјех, јер ново вријеме није саткано по мјери лирске сензибилности, већ по мјери звјерске крволочности и прорачунатости. Управо оваква комбинација спољашње реалности и унутрашњих тежњи доприноси проблематизовању односа сна и јаве – они се преплићу у толикој мјери да постају не-одвојиви, а наратор на једном мјесту поставља питање: „Како нестварно постаје замисливо и могуће, а стварно толико невјероватно као да се није ни догађало?” (153).

У неразликовању стварног живота од нестварног и њиховог међусобног преплитања значајну улогу игра и књижевност, односно литерарне реминисценције – биљежећи властита сјећања јунак често спомиње дјела Кафке, Црњанског, Булгакова, Пезое и других, при чему долази до успостављања интертекстуалних веза. Присуство литерарне стварности кроз навођење различитих књижевних дјела потврђује бахтиновску тезу да роман готово увијек представља дијалог са туђим ријечима ван романа или реакцију на друге књижевне текстове. Међутим, поред оваквог преплитања текстова у роману, у оквиру архитектста дјела постоји и дијалог који је аутор водио са својим временом и читавим системом вриједности. Тако се главни јунак кроз бројне асоцијације бави својим животом, али и не само њиме – евидентна је његова потреба да се не бави само „унутрашњим” већ и спољашњим околностима своје егзистенције кроз детаљно сагледавање друштвено-историјских факата преломљених кроз призму његове личности који су довели до кључних догађаја у обликовању његовог постојања. У роману је могуће препознати и директне алузије на људе и догађаје који су обиљежили период од Другог свјетског рата до наших дана. Из овакве констелације односа провијава теза да је било какав историјски развој само привидан, да нема кретања, већ да једино постоје унапријед дати модели који управљају животима људи. Таквој сталној структури, односно подјели на Побједнике и Поражене, подређено је све – од начина мишљења до друштвених односа, а појединац и поред најбоље воље да се отргне датом моделу – не може учинити ништа, осим да „спас” потражи у лудилу. Све, па и живот, постаје одраз свијести групе привилегованих. Приповиједајући о „свијету Малих људи са огромним ушима Страхa” (23), о потказивачкој, голооточној стварности у којој су се потирали постојање и мишљење, главни јунак свједочи да се за њега дјетињство претворило у дубоку провалију из које није било могуће изаћи ни деценијама касније. Роман је исприповиједан у првом лицу што појачава утисак присутности у причи о прошлости.

Основна теза романа садржана је у ставу да присјећање, само по себи, јесте умјетност, те тако „човјек који се присјећа јесте умјетник

... У стању је да прати поруке Другог свијета. Да иза слика, звукова и мириса хвата богате Спомене на Тренутке радости и туге.” (79) У таквом одређењу важи и обратно правило – умјетност је присјећање, јер стварајући дјело, увијек захватамо из бунара евокација, без обзира на то да ли су у питању догађаји, осјећаји, сензације, утисци – кад год ствара умјетник претура по сопственој глави, души и сјећањима. Како и на који начин ће разноврсне елементе повезати у једну цјелину јесте питање које се тиче умјетничког поступка. Потцртавање тезе о немогућности уцјелињења сјећања изнесене у роману на неколико мјеста, на формалном плану читује се у разграђивању умјетничког поступка кроз намјерно обраћање приповједача читаоцу, расправљање о наслову књиге, расправљање о првом и трећем лицу нарације, јадање о немогућности излагања на крај са књигом „која се сама од себе свезала у чвор” (108), чиме се потиरे став о искључиво катарзичном дејству умјетности, намјерно мијешање Приређивача и Приповједача, као и Приповједача и Лика. Оваквим сновно-евокативним поглављима супротстављају се она која имају публицистички карактер. У њима се новинарско-колумнистичким стилем саопштавају чињенице из социјално-историјске стварности ових простора које су дјелимично, на другачији начин, дотакнуте у поглављима фантастичког и онирчко-дисперзивног карактера. У складу са тим, од три говорна модуса, поред разбијене нарације и сведене дескрипције, најзаступљенији је коментар, који се креће између два сасвим супротна пола у стилској мјешавини колоквијалног и лирског, профаног и узвишеног. Поједина поглавља организована су као давање новинарских информација о различитим промјенама емпиријског свијета, док друга теже говору о промјенама духовног свијета. Тако су дати сегменти овог романа организовани као извјештавање о одређеним друштвеним проблемима и појавама, док се у њима стилски супротним примјећује стремљење ка сликању вјероватних и фантастичних збивања, при чему стилско мијешање прати и жанровско претплитање, те се овдје могу пронаћи различити књижевни облици.

Битну карактеристику овог романа представља доминација мајускуле чиме се обични, свакодневни појмови покушавају заодјенути вишим смислом, у чему се може видјети и поетски принцип онеобичавања. Такође, присутна је и доминација индексног знака (кроз честе уздахе, узвике, испрекидани говор праћен доминацијом три тачке као главног интерпункцијског знака), што се више везује за поезију него за прозу. На другој страни, присуство колоквијалних елемената доприноси приближавању природнојезичког и књижевног говора, при чему се литература повремено не перципира као другостепени моделативни систем.

Берачи мјесечине, причом о идентитету покушавају да обједине мноштво појединачних идентитета протагониста, од родног и етничког,

преко узрасног и социјалног до интелектуалног и идеолошког. Међутим, истина исписана у Аполоновом храму у Делфима: „Упознај самога себе, упознаћеш цијели свијет”, у контексту сагледавања овог романа доноси поражавајући закључак да је личност савременог, модерног човјека, а нарочито умјетника, разбијена на хиљаде малих идентитета који се услед комплексног и брзог живота све теже могу повезати у цјелину. Тако *Берачи мјесечине* заговарају песимистичну истину о немогућности спознавања себе, па стога и немогућности спознавања свијета гдје се јасно подвлачи идеја да је човјек био и остао своја највећа загонетка.

Свејлана КАЛЕЗИЋ РАДОЊИЋ